

spis je napisal Potrč ob moji knjigi, naravnost fenomenalna so njegova kontrastiranja in opozicije med enim Strehovcem in enim Potrčem, zdaj je prvi na levi in drugi na desni, malo naprej v tekstu pa sta vlogi zamenjani, tudi Potrč se mojstri v samokritiki, češ da je komaj malo boljši od Strehovca itn., vendar pa si je pri koncu besedila vendarle privoščil opazko, ob kateri ugovarjam. (Mimogrede, ko to počnem, pomeni, da malo opuščam uvodno ekspozicijo tega teksta, skratka tako »fin« in čisto nič oseben, kot sem obljubljal na začetku, vendarle nisem . . .) Potrč namreč piše, da »desni antipod na primer trdi, da ima »umetnost pomen zgolj v okvirih razrednega boja«.

Pač, kot časnikar, torej človek žive, nestrpne, vročične aktualnosti — moji teksti v Delu živijo le eno dopoldne, že radijski dnevnik ob 15.30 načne s svežimi informacijami zapisano v Delu (na dan poprej nanašajočo se) produkcijo informacij, da bi dokončno umrli z večernim TV dnevnikom — počnem vrsto nespametnih stvari, motim se, skratka, plavam med ekstremi itn. Vendar navzlic tem oslarijam ne v Obliki kot problemu ne kje drugje ne povezujem umetnosti z razrednim bojem. Meje moje poklicne norosti imajo vendarle ostre robove.

Bodi dovolj. Ta moj Pa še to je morda nekam odveč, sicer pa ne more škoditi Matjažu Potrču, ki je človek s posluhom za stil, pravi pesnik in mojster na torišču filozofije znanosti, jezika in logike.

PREJELI SMO

Slovenščina, šolstvo in slovenstvo

Zoran STEVILKA 80/85
Božič DATUM 17. oktobra 1985

Uredništvo SODOBNOSTI
tov. Ciril ZLOBEC
61000 LJUBLJANA
Mestni trg 26

Spoštovani!

Pošiljamo Vam referat Slovenščina, šolstvo in slovenstvo, ki ga je predsednik Slavističnega društva Nova Gorica profesor Zoran Božič prebral 3. oktobra t.l. na strokovnem zborovanju slovenskih slavistov v Novi Gorici. Slavistično društvo Slovenije je sprejelo referat kot izhodišče za nadaljnje reševanje perečih vprašaj slovenskega šolstva. Zato Vas prosimo, da objavite referat v Vaši reviji oz. Vašem glasilu.

Predsednik SD Slovenije:
izr. prof. dr. Aleksander Skaza

Jezik je čar, je strast, je svoboda! Jezik je vez, ki druži učitelja in zdravnika, zgodovinarja in matematika, pisatelja in filozofa: jezik razgalja, prepričuje in zdravi.

Slovenščina je učni jezik našega šolstva, slovenščina je temelj slovenstva. Odtod torej naslov. Besed svojega jezika ne bom zavijal v celofan, saj kriza ni čas za leporečje. Kritičen bom in oster, današnji ple-num pa naj rzsodi, ali sem ravnal prav. K stvari.

Na lanskem zborovanju v prestolnici sem začel razmišljati o metodah našega zborovanja. Po strokovnih razpravah v bleščavi Cankarjevega doma smo se v veliki predavalnici Filozofske fakultete nenadoma znašli sami. Sami v našem starem hramu — hramu tisočerih trenutkov strahu in upanja. Kot da se je vez med nami in univerzo nenadoma pretrgala, kot da naši življenjski problemi niso hkrati tudi problemi univerze. Kljub temu smo se zavedali, da je naš temeljni problem število ur slovenščine v srednji in osnovni šoli. Ker pa je neustrezno število ur materinega jezika v posledicah tudi problem gospodarstva in razvoja slovenskega naroda, smo upravičeno zahtevali, naj Slavistično društvo začne s takojšnjo akcijo. Izpeljavo smo prepustili upravnemu odboru. Mislim, da je za naše prihodnje delovanje nujno, da spremenimo metode dela, zato vas s potekom te akcije seznanjam. Imenujem ga zgodba o nemoči, pri čemer pa še najmaj krivde pripisujem našemu predsedniku, ki sem ga spoznal kot poštenega in angažiranega človeka: gre za nemoč nas samih. Citiram: 22. 10. 1984 je bila imenovana osemčlanska komisija, ki naj bi v zvezi s številom ur slovenščine sestavila resolucijo in jo poslala vsem pristojnim organom, tudi Skupščini SRS, ter v objavo dnevnemu časopisju.

8. 12. 1984 je predsednik Zavoda za šolstvo predlagal, naj bi tudi zahtevo po večjem številu ur najprej obravnavali skupaj z Zavodom, da Društvo ne bi naslavljalo pritožbo na forume, ki za to niso pristojni.

30. 3. 1985 je bila na sestanku s predstavniki Zavoda za šolstvo ponovno izražena zahteva po 4 urah tedensko v vsakem letniku, čeprav so predstavniki Zavoda dokazovali, da je v povprečju v vseh smereh število ur slovenščine večje kot prej. V naslednjih dveh zapisnikih o zadevi ni več govora, zato se lahko upravičeno vprašamo: mar je bila s to ugotovitvijo zadeva dokončno rešena?

Da še zdaleč ni, dokazujem z naslednjim:

1. dejstvo je, da se je zadnja leta fond ur slovenskega jezika v osnovni šoli znižal za več kot 20 %.

2. dejstvo je, da gre pri večini srednješolskih smeri za zmanjševanje števila ur slovenščine v zadnjem desetletju,

3. dejstvo je, da pri večini smeri postaja slovenščina vedno manj pomemben predmet (sistem po letnikih 4 + 3 + 2 + 2),

4. dejstvo je, da ima smer računalniški tehnik v tretjem in četrtem letniku trikrat več ur tujega jezika kot zgolj slovenskega jezika, da ima smer administrator v tretjem letniku 4 ure slovenščine in 11 ur strojepisja, da ima smer naravoslovno-matematični tehnik 107 ur manj slovenščine kot nekdanji gimnazijec. Seveda sem izbral najbolj drastične primere.

Naša zahteva po 4 urah tedensko v vsakem letniku je torej res zgolj minimum, ki ob dveh urah književnosti predstavlja le dve uri je-

zika, kar je za resno delo vsekakor malo. Menim, da je akcija za povečanje števila ur slovenščine v osnovni in srednji šoli naša prva in neodložljiva naloga, zato predlagam, da na današnjem plenumu izvolimo komisijo, ki naj pripravi načrt za akcijo, ki naj sklepe posreduje javnosti, ki naj to akcijo med letom vodi, predvsem pa nam mora čez leto dni poročati o rezultatih. Stvar nas vseh pa je, ali to našo zavezanost potrdimo tudi s podpisi in z njimi prevzamemo tudi polno posamično odgovornost. Samo od naše aktivnosti bo odvisno, ali bo v naši javnosti končno prevladalo spoznanje, da nikakor ni res, »da zna vsak slovenščino za dva«, temveč da je glede na to, da je slovenščina učni jezik, od njenega obvladovanja odvisna tudi kakovost znanja pri drugih predmetih, da torej stopnja obvladovanja materinščine še kako vpliva na šolsko in tudi na kasnejšo produktivnost.

Naš drugi, seveda predvsem interni problem pa so seveda učni načrti. Potrdili ali ovrgli boste mojo domnevo, da se le-ti niso dovolj prilagodili zmanjšanju števila ur v osnovni in srednji šoli. Rezultati sprejemnih izpitov in diagnostičnih testov kažejo, da v osnovni šoli ni časa za utrjevanje, da je nekaj narobe tudi s sistematiko, da pa se predvsem premalo dela z učitelji. Kako naj srednja šola pogloblja znanje, če pa niti družboslovci nimajo predstave o besednih vrstah ali ne poznajo zvočnikov? Še zlasti zato, ker tisto, česar se nekdo nauči v osnovni šoli, marsikomu ostane za vse življenje, bi se tudi v osnovni šoli morali ravnati po načelu: obdelati manj, pa tisto temeljito in za vselej! Podobno je v srednjih šolah, kjer se je kmalu pokazalo, da se vsega tistega, kar smo prej obravnavali v štirih letih, ne da brez škode stlačiti v dve leti. Zdaj nekateri izpuščajo, drugi zaostajajo, oboji pa imajo slabo vest pred inšpektorji. Ali je res rešitev v tem, da se bodo nekateri enostavno ravnali po predlogih za nove učne načrte, ali ne vodi to v še večjo anarhijo?

Ker sem s predlogom le delno seznanjen, imam samo eno splošno pripombo. Vsa naša prizadevanja bodo ponovno padla v vodo, če se bomo spet celotni generaciji približevali z domala istimi učnimi načrti. Medtem ko smo pred usmerjenim izobraževanjem imeli kar dobro prilagojene učne načrte za gimnazije, strokovne in poklicne šole, hočemo zdaj zanikati v povprečju zelo različne interese in zmožnosti učencev na posameznih smereh. Če nismo sposobni narediti vsaj dveh vrst učnih načrtov, tj. za štiriletne in za triletno smeri, potem je to zanesljiv znak, da je stroka v globoki krizi.

Na problem enotnih učnih načrtov se seveda navezujejo učbeniki. Veliko je bilo kritike in najbrž precej tudi upravičene. Po moje je problem dobrih učbenikov problem našega podiplomskega študija. Prepričan sem namreč, da lahko dober učbenik napiše samo človek, ki ima dolgoletno poučevalno prakso in hkrati tudi ustrezno metodično razgledanost. Kolikor vem, lahko na prste ene roke preštejemo ljudi, ki imajo magisterij iz metodike slovenskega jezika oziroma književnosti. Koliko sestavljalcev učbenikov je izpolnjevalo oba pogoja? Menim torej, da moramo ambicioznejšim učiteljem omogočiti, da razširijo in poglobijo svoje znanje. Zdaj zasnovani podiplomski študij tega ne omogoča, saj učitelj slovenščine ob delu prav gotovo ne more študirati, ker je že brez tega preobremenjen. Zato rotim naše predstavnike, naj razmislijo o

stališču, da slovenistike ni mogoče obravnavati enako kot druge stroke na Filozofski fakulteti: mislim, da upravičeno zahtevamo posebne pogoje in posebno skrb.

Glede na to, da torej tudi za slovenščino pomeni usmerjeno izobraževanje korak nazaj, menim, da je prav, da skupaj povemo tudi svoje mnenje o pomanjkljivostih usmerjenega izobraževanja oziroma šolstva nasploh. Mislim, da so dosedanje evalvacijske raziskave in polemične razprave jasno pokazale, da ni možno izobraževati hkrati za začetek dela in za nadaljevanje šolanja, da je rezultat napačne zasnove predvsem izredna ekstenzivnost študija, kateri je prilagojen tudi pravilnik o ocenjevanju, da usmerjeno izobraževanje povečuje razlikovanje po socialnem izvoru, geografskem poreklu in spolu ter da se iz leta v leto zmanjšuje vpis v srednje šole kakor tudi v zahtevnejše smeri. Zato predlagam, da razmislimo o

1. ponovni uvedbi šole, ki bi izobraževala zgolj za nadaljevanje šolanja
2. zmanjšanju števila predmetov
3. uvedbi izbirnih predmetov za tiste učence strokovnih šol, ki nameravajo nadaljevati šolanje
4. ponovni uvedbi male in velike mature
5. premestitvi delovne prakse v čas izven pouka.

Menim, da bi morali čimprej uresničiti predlog našega predsednika in se povezati z drugimi strokovnimi društvi, jih seznaniti z našimi sklepi in se dogovoriti za sodelovanje. Prepričan sem, da lahko dosežemo pozitivne spremembe samo ob povezavi z matematiki, fiziki, zgodovinarji, sociologi in drugimi.

Prav je, da danes spregovorimo tudi o vrednotenju učiteljevega dela, predvsem pa o vrednotenju našega dela. Sprašujem, kdo je bil tisti, ki je v našem imenu dvignil roko, ko so v skupščini sprejemali zakon o usmerjenem izobraževanju in je bil sprejet tudi tisti znameniti člen, ki govori o do 23-urni učiteljevi tedenski učni obveznosti? S katerimi argumenti je bil za in ali se je zavedal posledic? Rekel bi samo tole: v tem stoletju se je delovna obveznost t.i. fizičnega delavca ponekod zmanjšala za polovico (od 72 na 36 ur tedensko), medtem ko se zadnje čase učiteljeva delovna obveznost celo povečuje. Če ob tem vemo, da je danes učiteljeva plača le malo nad republiškim povprečjem, medtem ko je nekdanj lahko sam dostojno preživel ženo in otroke, potem nam je hitro jasno, kateri poklic je naša samoupravna socialistična družba najbolj razvrednotila. Ali je potemtakem čudno, da je znanje v naši družbi tako malo cenjeno?

Vsi vemo, da mora slavist že ob 20-urni učni obveznosti krepko delati še doma, in da samo s pripravami, korekturami in samoizobraževanjem preseže 42-urni delavnik. Zato mislim, da bi morali zahtevati ustrezno spremembo Zakona o usmerjenem izobraževanju, hkrati pa tudi utemeljiti razlike med obsegom dela pri posameznih predmetih. Nesprejemljivo je, da se vsaka šola zase bori za osebne dohodke, da učitelji ure in ure premlevajo pravilnik o delitvi dohodka in osebnih dohodkov, da nenazadnje ponekod vrednotijo šolske naloge s po 15 minutami, drugod pa sploh ne. Vse to bi moralo biti urejeno enotno za vso republiko, saj imamo konec koncev tudi Pedagoški inštitut. Menim,

da ne potrebujemo takega samoupravljanja, ko se lahko zgolj prepiraš o tem, kako razdeliti dohodek, ki ti ga kot plačilo za tvoje delo določijo drugi, menim, da ne potrebujemo take svobodne menjave dela, ki lahko samo še poglobi razlike med šolami. Žalostno je, da mora učitelj razmišljati o denarju, žalostno, da se mora zanj boriti. Pri tem niso oškodovani samo učenci, oškodovana je prihodnost slovenskega naroda. Kriza šolstva je namreč še kako tudi kriza slovenstva.

Pred nami je jugoslovanski slavistični kongres. Čeprav se bo morda tudi tokrat zgodilo, da bo ob referatih v slovenščini kdo odšel iz dvorane, menim, da bi morali to pot iskati predvsem skupne interese. Ob razpravi o »jedrih« so nas vsaj po odmevnosti preglasili pisatelji, zato bi bilo prav, da naša udeležba to pot odmeva v nasprotnem smislu. Morali bi se skupaj zavzeti za boljši odnos šolstva do materinščine kakor tudi za hitrejše odpravljanje napak v usmerjenem izobraževanju. Vsekakor pa bi morali razmisliti o pobudi za sklep, da se moralno obsodi branje v naših skupščinah in drugih delegatskih organih. Menim, da je problem branja tesno povezan s problemom rabe slovenščine v zveznih organih. Samo dokler se bo lahko bralo, bodo naši delegati v zveznih organih praviloma uporabljali srbohrvaščino. Prosto govoriti namreč pomeni imeti večje sposobnosti, širše znanje in več poguma, in ker je veliko težje govoriti prosto v nematerinem jeziku, lahko prepoved branja predstavlja pozitivno kadrovske selekcijo. S problemom jezika, ki ga naši delegati uporabljajo v zveznih organih, namreč problem slovenščine v SFRJ stoji in pade. Če v tem okolju ne bo uresničeno načelo, naj govori vsak po svoje, pa se bomo vsi dobro razumeli, ne bo rešen niti problem pouka slovenščine na jugoslovanskih univerzah niti na nižjih ravneh. Če tega problema ne bomo po črki ustave rešili v samoupravnem socializmu, ga ne bomo rešili nikoli.

Nazadnje, ko govorimo o slovenstvu, ne smemo mimo mnogih naših izobražencev, ki delajo zunaj meja naše domovine. Tako kot bi morali utrditi gospodarski in kulturni most z našimi zamejci, bi morali, kot je pred dnevi ugotovilo tudi Predsedstvo SRS, naše možganske potenciale, preizkušene in oplemenitene v tujini, pritegniti v naše gospodarstvo, znanost in tudi izobraževanje. Le tako lahko računamo na manj temno prihodnost in le tako lahko skupaj s Prešernom vzkliknemo, da

»Vremena BODO Kranjcem se zjasnila,
jim milši zvezde kakor zdaj sijale.«

Predsednik SD Nova Gorica